EDUSKUNNAN OIKEUSASIAMIES

Hallintovaliokunnalle

12.9.2023

EOAK/5768/2023

Asia: **HE 7/2023 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa annetun lain ja poliisilain 5 luvun 10 §:n muuttamisesta**

LAUSUNTO

Hallintovaliokunta on pyytänyt asiantuntijaa kuultavaksi ja kirjallista asiantuntijalausuntoani yllä mainitusta hallituksen esityksestä.

Esitän lausuntonani kunnioittavasti seuraavaa.

Yleistä

Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa annettua lakia ja poliisilakia. Rikostorjunnasta Rajavartiolaitoksessa annetun lain muutokset koskevat eräitä salaisia tiedonhankintakeinoja ja niiden käytön edellytyksiä. Poliisilain muutos olisi tekninen.

Laillisuusvalvonnan yhteydessä on useissa yhteyksissä todettu, että kun salaisia tiedonhankintakeinoja käyttää neljä eri viranomaista (Poliisi, Puolustusvoimat, Rajavartiolaitos ja Tulli), asiallisesti samojen keinojen sääntely erikseen kunkin viranomaisen ”omassa” lainsäädännössä voi johtaa erilaisiin tulkintoihin jo sen vuoksi, että säännösten esityöt voivat olla osittain erilaiset, ja varsinkin, jos myös säännösten sanamuodot poikkeavat joiltakin osin.

Erillinen ja osin erilainen sääntely ja erilainen lakisystemaattinen esitystapa on myös ulkopuolisen laillisuusvalvonnan ja muiden ulkopuolisten näkökulmasta vaikeasti hahmotettavaa.

Käsillä olevassa hallituksen esityksessä näyttäisi olevan kysymys identtisestä sääntelystä ehdotuksen perusteina mainittujen poliisi- ja pakkokeinolakien tuoreiden muutosten kanssa. Siten edellä esille ottamani ongelma erilaisesta sääntelystä ei ainakaan kaikilta osin olisi ajankohtainen tässä.

Luonnoksen ehdotuksista toimivaltuuksien laajennuksina voidaan pitää sitä, että

- televalvontalupa voitaisiin jatkossa antaa henkilöä koskevaksi ilman, että tuomioistuin lupapäätöksessään antaisi luvan teleliittymä tai -laitekohtaisesti;

- peiteltyä tiedonhankintaa saisi kohdistaa tietoverkossa henkilöön sellaisen Rajavartiolaitoksen tutkittavaksi kuuluvan rikoksen estämiseksi, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta;

- tekniseen laitteeseen kohdistuvaa teknistä kuuntelua saisi toimeenpanna laitteen sijaintipaikasta riippumatta.

Ottaen huomioon Rajavartiolaitoksen tutkittavaksi kuuluvien rikosten poliisiin verrattuna suppean piirin, en pidä täysin ongelmattomana ajatusta, että Rajavartiolaitoksen käytettävissä olevia salaisen tiedonhankinnan keinoja laajennettaisiin automaattisesti vastaavalla tavalla kuin poliisin keinoja.

Televalvontalupa henkilösidonnaiseksi

Televalvontaluvan muuttamista henkilösidonnaiseksi perustellaan sillä, että televalvonnan kohteena olevien liittymien määrät ovat kasvaneet vuositasolla selvästi enemmän kuin niiden kohteena olevien henkilöiden lukumäärä. Nykyinen sääntely lisää tarvetta tehdä samassa asiassa samaa henkilöä koskevia useita peräkkäisiä televalvontavaatimuksia ja -päätöksiä. Nykyisen sääntelyn laite- ja liittymäkohtaisuus aiheuttaa samassa asiassa useita peräkkäisiä televalvontalupien valmistelu- ja käsittelyprosesseja sekä Rajavartiolaitoksessa että tuomioistuimissa.

Perustuslakivaliokunta totesi pakkokeinolain vastaavaa ehdotusta koskevassa lausunnossaan PeVL 98/2022 vp, että kysymys on huomattavasta ja periaatteellisesti merkittävästä muutoksesta perustuslain 10 §:ssä turvatun luottamuksellisen viestin salaisuuden suojan rajoittamista koskevaan lainsäädäntöön. Valiokunta ehdotti, että lakivaliokunnan tulisi harkita sääntelyn muuttamista luottamuksellisen viestin salaisuuden suojan paremmin huomioon ottavaksi.

Lakivaliokunta (LaVM 30/2022 vp) kuitenkin katsoi, että esityksessä omaksuttu ratkaisu päätöksentekomenettelyn osalta oli hyväksyttävissä. Tätä valiokunta perusteli sillä, että pidättämiseen oikeutettu virkamies tekee asiasta erillisen päätöksen, jossa tulee perustella, miksi toimenpiteen kohteeksi on valittu juuri toimenpiteen kohteena olevat teleosoitteet tai telepäätelaitteet. Lisäksi ilmoituksessa epäillylle on yksilöitävä toimenpiteen kohteena olleet teleosoitteet ja telepäätelaitteet.

Poliisilain muutoksen osalta lausunnot ja mietinnöt olivat asiallisesti samansisältöiset (PeVL 99/2022 vp ja HaVM 42/2022 vp).

Omasta puolestani olen enemmän perustuslakivaliokunnan näkemyksen kannalla. Perusoikeussuojan näkökulmasta pidän ongelmallisena erityisesti sitä, että kohdehenkilön ja teleosoitteen tai telepäätelaitteen välinen yhteys jää tuomioistuinkontrollin ulkopuolelle.

Tuomioistuimen ja Rajavartiolaitoksen voimavarojen säästäminen on mielestäni huono peruste perusoikeussuojan kaventamiselle.

Peitelty tiedonhankinta tietoverkossa

Ehdotusta perustellaan sillä, että Rajavartiolaitoksen tutkimia rikoksia valmistellaan, markkinoidaan ja toteutetaan tietoverkkojen avustuksella. Vaikka rikos olisi toteutunut täysin reaalimaailmassa, rikoksista tai niihin liittyvistä teoista keskustellaan runsaasti erilaisilla tietoverkon alustoilla. Estääkseen ja selvittääkseen rikoksia Rajavartiolaitoksen rikostorjunnan on toimittava aktiivisesti tietoverkoissa, joissa iso osa rikokseen liittyvistä havainnoista tehdään sekä todisteena takavarikoitava aineisto löytyy.

Ehdotuksen perustelujen mukaan on todennäköistä, että toimivaltuuden avulla voitaisiin jatkossa onnistua estämään esimerkiksi valmisteilla olevia laittoman maahantulon järjestämiseen liittyviä rikoksia, jos suunniteltuun tekoon päästään puuttumaan saatujen tietojen avulla. Minkäänlaista arvioita siitä, onko joitain rikoksia jäänyt estämättä ilman tätä toimivaltuutta, ei ole esitetty.

Poliisilain ja pakkokeinolain vastaavaa muutosta perusteltiin osaltaan sillä, että suhteellisuus- ja vähimmän haitan periaatteiden mukaisena voidaan pitää sitä, että sääntelyllä pyritään ohjaamaan perusoikeuksia mahdollisimman vähän loukkaavien pakko- tai tiedonhankintakeinojen käyttöön tilanteissa, joissa tarve tiettyjen näiden keinojen käytön mahdollistamiselle on olemassa, mutta keinolla tavoiteltu tulos voisi tietyissä tilanteissa olla saavutettavissa myös perusoikeuksiin vähemmän puuttuvilla keinoilla. Kun poliisilla on myös peitetoiminnan toimivaltuudella mahdollisuus peitetoimintaan tietoverkossa, ehdotetulla sääntelyllä päästiin samaan tulokseen perusoikeuksiin vähemmin kajoavalla keinolla eli peitellyllä tiedonhankinnalla.

Rajavartiolaitoksen kohdalla em. peruste ei ole täysin relevantti, koska sillä ei ole lainkaan toimivaltaa peitetoimintaan.

Rajavartiolaitos sai tässä ehdotetun toimivaltuuden rikoksen selvittämiseksi pakkokeinolain muutoksen myötä. Käytettävissä olevien tietojen perusteella minulla ei ole mahdollisuutta arvioida, onko toimivaltuuden myöntäminen Rajavartiolaitokselle rikoksen estämiseksi perusteltua perusoikeuksien rajoitusedellytysten näkökulmasta.

Ns. näppäimistökuuntelu laitteen sijaintipaikasta riippumatta

Tarkoituksena on mahdollistaa niin sanottu näppäimistökuuntelu teknisenä kuunteluna silloin, kun kuuntelu kohdistuisi pelkästään laitteen näppäimistöön viestin sisällön selvittämiseksi eikä kuuntelulla saataisi tietoa siitä tilasta, jossa kyseinen laite sijaitsee. Laissa oleva kielto kohdistaa teknistä kuuntelua vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan rajoittaa tällä hetkellä myös näppäimistökuuntelun suorittamista ko. tilassa olevaan laitteeseen.

Vastaava sääntely on tuoreissa pakkokeino- ja poliisilain muutoksissa. Niistä esittämissäni lausunnoissa olen ollut eri mieltä muutoksen taustalla olevasta ajatuksesta, että kotirauhan suojan tarpeen kannalta ei ole merkitystä sillä, tapahtuuko näppäimistökuuntelulla seurattava toiminta asumiseen käytettävässä vai muussa tilassa.

Muiden ehdotettujen muutosten osalta minulla ei ole lausuttavaa.

Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijäneuvos Mikko Eteläpää

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.